

uzoq davom etsa og'ir oqibatlariga olib keladi. Mamlakat iqtisodiyoti yashil iqtisodiyotga integratsiyalashmagan bo'lsa sanoat chiqindilari bevosita atrof muhitga chiqarib yuboriladi va chuchuk suv, havo tarkibi bevosita zaharli moddalar chiqarib yuboriladi. Bunday makonda yashagan aholida o'z-o'zidan oshqozon-ichak kasalliklari ko'payib ketadi. Har bir davlat uchun ustuvor vazifalardan biri bu aholi uchun zarur bo'lgan istemol tovarlarini ishlab chiqarish toza oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlash hisoblangan. Agar atrof muhit yomonlashadigan bo'lsa oziq-ovqat mahsulotlari sifati yomonlashadi natijada shu holat ham aholi salomatligining yomonlashishiga olib kelishi mumkin. Davlat shu ehtimoliy kasalliklarning oldini olish maqsadida ijtimoiy himoya dasturlari doirasida ommaviy emlashlarni amalga oshiradi⁴.

Iqtisodiyotni yashil iqtisodiyotga transformatsiya qilishga doir ustuvor vazifalar. 21-asrda har bir mamlakat uchun asosiy vazifa bu-iqtisodiyotni jadal rivojlantirish hisoblanadi. Lekin ayrim mamlakatlar iqtisodiyotni modernizatsiya qilmasdan harakatga keltiryapti va bu holat ko'plab holatlarda zararli oqibatlariga olib kelayotganlogini ko'rishimiz mumkin. Ikkinchi tomon esa o'z iqtisodiyotlariga yangi tushuncha "Yashil sanoat, iqtisodiyot" kabi tushunchalarni olib kirayaptilar va shu asosida o'zlariga ustuvor vazifalarni belgilab olmoqdalar. Yashil iqtisodiyotga o'tish uchun qanday vazifalarni amalga oshirishimiz kerak?

Birinchidan, sanoatda yashil energiya manbaalaridan foydalanishga o'tishimiz kerak. Chunki hozir kunda ko'plab rivojlangan mamlakatlar iqtisodiyotlari tabiatga zarar keltirish xavfi juda kam bo'lgan qurilmalarni o'z sanoatlariga joriy qilib bo'ldilar. Biz ham asta sekin mana shunday vositalarni o'z sanoatimizga moslashtirib borishimiz kerak.

Ikkinchidan, qayta tiklanuvchi manbaalar ishlab chiqarishimiz, chiqindilarni atrof muhitga chiqarib yubormasdan bevosita qayta ishlab chiqarishga moslashtirishimiz kerak chunki turli xil plastik va boshqa shu turdagi mahsulotlar atrof muhitga chiqarib yuborilgani bilan baribir chirimaydi, natijada ekologiya yana zaharlanadi. Uchinchidan, mamlakat avtomobil sanoatini ham ekologik toza bo'lgan avtomobillar ishlab chiqarishga o'tqazish kerak. Chunki atrof muhitni zaharlayadigan narsalarning akasariyati biz foydalanadigan ekologik zararli avtomobillar hisoblanadi. Ko'rib turganimizdek mamlakat ekologiyasining qay darajada sifatli bo'lishida undagi ishlab chiqarish jarayonlarning qay darajada tashkil qilinganligi ham muhim rol o'ynaydi.

Insonlarning atrof muhitga bo'lgan nodo'stona munosabati, ekologik sifatli hisoblanmaydigan avtomobillarning ko'payib ketganligi, sanoatdan chiqadigan zararli gazlar, iqlim o'zgarishi natijasida mamlakatimiz poytaxti havosi sifati 2024-yilning boshida har qachongidan ham yomonlashib ketdi⁵. Tekshirib ko'rilganda havo tarkibida JSST tomonidan belgilangangan miqdordan deyarli 10-15 barobar ortiq zararli chang, gaz miqdori aniqlandi va bu insoniyat salomatligi uchun juda zararli hisoblanadi⁶. Ko'rib turibmizki atrof muhit ekologiyasi va iqtisodiyot bir-biriga juda bog'liq tushunchalar. Agar ularning ikkalasiga ham ehtiyotkorona munosabatda bo'linmasa og'ir oqibatlariga olib kelishi mumkin va bizning kelajagimiz xavf ostida qoladi.

IQLIM O'ZGARISHLARI- INSONIYAT OLDIDAGI ENG KATTA TAXDID

Kuramatova Shahlo, Rustamova Fotimaxon

8496.xash@gmail.com

Central Asian Medical University

Mavzuning dolzarbligi. Iqlim o'zgarishi muammosi yildan-yilga dolzarblashib bormoqda. XIX asrda olimlar ayrim gazlarning Yerdan chiqadigan issiqlikni ushlab turishini va ularning yordamisiz bu issiqlik koinotga chiqib ketishini aniqlashdi. Bu jarayonda asosiy rol

⁴ <https://xs.uz/uz/post/yuqumli-kasalliklarga-qarshi-profilaktik-emlashlar-bilan-qamrab-olish-darazhasi-95-98-foizni-tashkil-etadi-nurmat-otabekov>

⁵ <https://www.gazeta.uz/oz/2024/01/09/ecology/>

⁶ <https://www.who.int/tools/air-quality-standards>

karbonat angidrid o'ynaydi: usiz sayyora muzlagan cho'lga aylangan bo'lar edi. 1896 yilda issiqxona gazlari konsentratsiyasining oshishi sababli sayyoradagi haroratning oshishi haqida ilk bor bashorat qilingan. Bugungi kunda ularning atmosferadagi soni sanoat inqilobidan oldingi davrga nisbatan 43% ga oshdi va Yerning o'rtacha harorati olimlar bashorat qilgan qiymatgacha oshdi. Sanoat rivojlanishi oqibatida atmosferaga chiqayotgan uglevodorod gazi miqdori yil sayin ko'paymoqda. Bu esa sayyoramizda "bug'xona hodisasi"ni kuchaytirib, keskin iqlim o'zgarishlarini yuzaga keltiryapti. Oqibatda tabiiy ofatlar ko'paymoqda. Dunyoning ko'pgina mintaqalarida tabiiy muvozanat buzilmoqda: ayrim joylarda yog'ingarchilik odatdagidan ancha ko'p bo'lsa, boshqa hududlarda qurg'oqchilik avj olaypti. Joriy yilning o'zida kuzatilgan "tabiiy me'yorlarning buzilish" holatlari bunga yaqqol misol bo'ladi. 2010 yil bahorida ba'zi Yevropa davlatlarida kuchli suv toshqinlari ro'y berdi, yoz esa juda issiq va quruq keldi. Global isish bilan bir qatorda, iqlim o'zgarishi muammosi qatoriga yog'ingarchiliklarning bir maromda emasligi, gohida quruqchilik bo'lishi, gohida esa birdan yog'ingarchiliklar ko'payib hududlarni suv bosishi ham kiradi.

Tadqiqot madsad va vazifalari: rivojlangan mamlakatlarni tabiiy muvozanatni tiklash yo'lida sarf-xarajatlardan chekinmaslikka da'vat qilish, rivojlangan mamlakatlar "uchinchi dunyo" davlatlariga yangi texnologiyalarni taqdim etishi, ekologik toza ishlab chiqarishni yo'lga qo'yishga qaratilgan loyihalarni moliyalashtirishi maqsadga muvofiqdir.

Iqlim o'zgarishining tashqi omillari: 1. Quyosh nurlanishining o'zgarishi quyosh radiatsiya oqimlarining o'zgarishiga olib keladi. 2. TEKTONIK plitalarning harakatlari erning orografiyasini, shuningdek, okean darajasini va uning aylanishini ta'sir qiladi. 3. Atmosfera gazining tarkibi, xususan, metan va karbon dioksid konsentratsiyasi. 4. Yerning aylanish o'qining burchaklaridagi o'zgarish. 5. Quyoshga nisbatan sayyora orbital parametrlarini o'zgartirish. 6. Yer va kosmik falokatlar. Iqlim o'zgarishining sabablari, boshqa narsalar qatorida, insoniyat tabiatda uning mavjudligi davomida aralashganligi bilan bog'liq.

O'rmonlarni o'rmonlarni kesish, yerni shudgorlash, yerni yaxshilash va hokazolar namlik va shamol sharoitida o'zgarishlarga olib keladi. Odamlar atrofdagi tabiatdagi o'zgarishlarni amalga oshirganda, botqoqlarni to'kish, sun'iy suv omborlarini qurish, o'rmonlarni kesish yoki yangisini ekish, shaharlarni qurish va hokazolar, mikroiklimning o'zgarishi. O'rmon shamol rejimiga katta ta'sir ko'rsatadi, bu yerda qor qoplaminig qanday ekanligi, tuproqning qanchalik sovuq bo'lgani bog'liq. 2017 yil holatiga ko'ra, solishtiradigan bo'lsak, Yer sayyorasining harorati 1°C ga oshgan. Bu raqam sezilarli emasdek ko'rinishi mumkin, ammo unga sayyora yuzasidagi o'rtacha ko'rsatkich sifatida qaraydigan bo'lsak, o'zgarish katta ekanligini, oqibatda muzliklar eriyotganini va dengizlar darajasining keskin ko'tarilayotganini ko'rishimiz mumkin. Agar issiqxona gazlarining tarqalishi to'xtamasa, olimlar Yer sayyorasi o'rtacha haroratining 4°C ga oshishini prognoz qilishmoqda. Bu esa quruqlikning katta qismini inson hayoti uchun yaroqsiz holga keltirib qo'yadi. Hozirda bu muammoni hal qilish maqsadida dunyo miqyosida bir qancha ishlar amalga oshirilmoqda. Eng samara berayotgan usullardan biri bu qayta tiklanadigan energetika sohasidagi ishlardir. Qayta tiklanadigan eng kam energiya manbalariga shamol turbinalari, quyosh panellari, gidroelektrostansiyalar va atom elektr stansiyalari kiradi. Tabiiy gazda ishlaydigan elektr stansiyalari ham ko'mir yoqadiganlarga qaraganda kamroq gaz chiqindilarini chiqaradi. Qayta tiklanadigan energiya manbalariga o'tish qisqa muddatda qimmatga tushishi mumkin, ammo uzoq muddatda barcha investitsiyalar iqlimga yetkazilgan zararni qoplash va havo ifloslanishi bilan bog'liq kasalliklarni kamaytirish orqali oqlanadi. Qayta tiklanadigan energiya bozorining kengayishi ularning tannarxini pasaytiradi va natijada toza energiya dunyoning bir qancha mamlakatlarida ishlab chiqarilgan «iflos» energiyadan arzonroq bo'ladi.

Xulosa: Iqlim o'zgarishining oqibatlarini bartaraf etish uchun, birinchi navbatda, atmosferada issiqxona gazlari darajasini kamaytirish kerak. Insoniyat kam energiya va yangilanishi mumkin bo'lishi kerak bo'lgan yangi energiya manbalariga o'tishi kerak. Ertami-kechmi jahon hamjamiyati bu savol bilan jiddiy duch keladi, chunki bugungi kunda qo'llanilgan mineral resurs qayta tiklanmaydi. Bir kuni olimlar yangi, yanada samarali texnologiyalarni

yaratishlari kerak bo'ladi. Bundan tashqari, atmosferada karbonat angidrid darajasini pasaytirish kerak, va bu faqat o'rmon maydonlarini tiklashda yordam berishi mumkin. Yerdagi global harorat barqarorlashtirish maksimal sa'y-harakatlarini amalga oshirish, istalgan. muvaffaqiyatli emas bo'lsa ham, lekin, insoniyat global isish minimal ta'sir erishish uchun harakat qilish kerak.

GLOBAL EKOLOGIK O'TISH VA BARQAROR RIVOJLANISHNI O'RGANISH

Mamasoliyeva Gulchexra Abduxalilovna
mgulichexra@mail.ru
Andijon davlat chet tillar instituti

Ovro'poliklar iqlim o'zgarishini bugungi kunda dunyo duch kelayotgan eng jiddiy muammo deb bilishadi. Ushbu global inqirozni bartaraf etish uchun boshqa barcha tarmoqlar kabi ta'lim va kadrlar tayyorlash sohasida ham chora-tadbirlar ko'rish zarur.

Evropa Komissiyasi Evropa Ittifoqiga a'zo davlatlarning quyidagi sa'y-harakatlarini qo'llab-quvvatlaydi:

- o'quvchilar va o'qituvchilarni yanada yashil va barqaror iqtisodiyot va jamiyat uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va munosabatlar bilan qurollantirish;
- ta'lim va ta'lim muassasalariga barqarorlikni ta'lim va o'qitish va ularning faoliyatining barcha jabhalariga integratsiyalashuviga yordam berish;
- barqarorlik va ekologik o'tish xizmatida ta'lim va kadrlar tayyorlash sohasida zarur bo'lgan chuqur va o'zgartiruvchi o'zgarishlar haqida umumiy tushunchani rivojlantirish.

Ekologik o'tish va barqaror rivojlanish uchun o'rganish bo'yicha Kengashning tavsiyasi 2022 yil iyun oyida Yevropa Ittifoqi Kengashi (EI) ekologik o'tish va barqaror rivojlanish uchun o'rganish bo'yicha tavsiyanomani qabul qildi.

Ushbu bayonot barqarorlikni ta'lim va ta'limning barcha jabhalariga qanday kiritish mumkinligini belgilaydi. U a'zo davlatlarga quyidagilarni tavsiya qiladi:

- ekologik o'tish va barqaror rivojlanish xizmatida o'rganishni ta'lim va kadrlar tayyorlash siyosati va dasturlarining ustuvor yo'nalishiga aylantirish;
- rasmiy (masalan, maktablar va oliy ta'lim) va norasmiy (maktabdan tashqari tadbirlar, yoshlar bilan ishlash va h.k.) ta'limda iqlim inqirozi va barqaror rivojlanish to'g'risidagi bilimlarni barcha o'quvchilarga egallash imkoniyatlarini ta'minlash;
- yashil va barqaror uskunalari, resurslar va infratuzilmaga sarmoya kiritish uchun milliy va Yevropa Ittifoqi fondlarini safarbar qilish;
- o'qituvchilarga iqlim inqirozi va barqarorlik mavzularini o'rgatish bo'yicha bilim va ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam berish, shu jumladan o'quvchilarning ekologik tashvishlarini boshqarish;
- ta'lim muassasasining barcha faoliyati va operatsiyalarini qamrab oluvchi va amaliyotga yo'naltirilgan, fanlararo va mahalliy sharoitlarga mos keladigan o'qitish va o'qitish imkonini beradigan barqaror ta'lim muhitini yaratish;
- talabalar va o'qituvchilar tarkibini, mahalliy hokimiyat organlarini, yoshlar tashkilotlarini va tadqiqot va innovatsiyalar hamjamiyatini barqarorlik uchun o'rganishga faol jalb etish.

Kengash tavsiyasi Komissiya xodimlarining ishchi hujjati bilan to'ldiriladi, unda tavsiyani qo'llab-quvvatlovchi tafsilotlar va dalillar, jumladan, jamoatchilik maslahati natijalari va Yevropa bo'ylab ilg'or amaliyot namunalari keltirilgan.

Evropa Komissiyasi ta'lim barqarorligi bo'yicha maxsus ishchi guruh orqali tavsiyaning amalga oshirilishini qo'llab-quvvatlaydi. Bu guruhning 40 dan ortiq a'zolari, jumladan, ta'lim vazirliklari (Yevropa Ittifoqi va hamkor davlatlar), ijtimoiy sheriklar, NNT va xalqaro tashkilotlar vakillari.

U maktablarda barqarorlikka yaxlit yondashuv, o'quv dasturlari va ko'nikmalar, samarali siyosat ishlab chiqish va o'qituvchilar malakasini oshirish kabi mavzular bo'yicha qator hissalar va asosiy xabarlarini nashr etdi.